

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Інститут математики, економіки і механіки
Кафедра економічної теорії та історії економічної думки

Д и п л о м н а р о б о т а

бакалавра

на тему: **«Інституційне забезпечення соціально - економічного розвитку
України»**

«The institutional providing of the socio-economical development of Ukraine»

Виконав: студентка денної форми навчання

Сідлецька Анастасія Сергіївна

Напряму підготовки - 6.030501 «Економічна теорія»

Керівник к.е.н . доц.. Крючкова Н.М.

Рецензент к.е.н. доц. Родіонова Т.А.

Рекомендовано до захисту:

Протокол засідання кафедри

№ 9 від 08.06. 2017 р.

Захищено на засіданні ЕК №

протокол № __ від «__» _____ 2017 р.

Оцінка _____ / _____ / _____

Завідувач кафедри

_____ д. е. н., проф. О. В. Горняк

Голова ЕК

_____ д.е.н., проф. В. М. Степанов

Одеса-2017

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ.....	5
1.1. Методологічні принципи інституціональної теорії аналізу соціально-економічного розвитку.....	5
1.2. Неоінституційний підхід до оцінки ефективності соціально-економічної політики держави.....	11
1.3. Зарубіжний досвід інституційного забезпечення розвитку країни.....	17
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ ІНСТИТУЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ	24
2.1. Ефективність інститутів розвитку в сучасній економіці України.....	24
2.2. Динаміка соціально-економічного розвитку в розрізі інституційних складових.....	33
РОЗДІЛ 3 НАПРЯМКИ ІНСТИТУЦІЙНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ У РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ.....	46
3.1. Інституціональні проблеми функціонування та розвитку національної економіки.....	46
3.2. Інституціональні чинники формування конкурентного середовища в Україні.....	51
ВИСНОВКИ.....	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	66

ВСТУП

Інституційні перетворення в економіці останнім часом є актуальним предметом дослідження економістів різних теоретичних напрямків. Більшість досліджень інституційних трансформацій здійснюються в рамках неінституціоналізму або новітньої інституційної економіки, в якій визначається роль інститутів як обмежень для здійснення відповідних економічних заходів, тоді як стара інституційна економіка зосереджувала увагу на моделюванні інститутів як визначального фактора пізнавальної здатності агента. При дослідженні сучасних процесів інституційних змін, інституційного каркасу як базису вивчення причин і природи соціально-економічних трансформацій необхідним є використання концепцій і інструментарію нової інституціональної економіки для пояснення трансформаційних процесів.

Запроваджені системні трансформаційні процеси в соціально економічній сфері, реалізація адміністративної реформи та модернізація системи суспільних відносин обумовлюють необхідність здійснення відповідних корегувань в системі державного регулювання і потребують широкого використання державою економічних інструментів та важелів регулювання відтворювальних процесів, які є визначальними для забезпечення успіху структурних реформ, спрямованих на відновлення поступального економічного зростання, модернізацію економіки держави та підвищення добробуту громадян. Крім того, виникнення комплексу нових загроз і викликів актуалізує потребу формування відповідних механізмів подолання впливу негативних факторів, стабілізації динаміки розвитку та забезпечення поступального розвитку в умовах ресурсних обмежень. При цьому необхідно зазначити, що проблемам дослідження соціально-економічного розвитку країни в рамках інституціональної теорії присвячено чимало фундаментальних досліджень вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів, а

саме: Дж. Гелбрейта, Д. Норта, Дж. Стігліца, Р. Капелюшнікова, Р. Нурієва, В. Полтеровіча, А. Гальчинського, А. Гриценко, А. Ткача та інших.

Об'єктом дослідження є процес інституціоналізації соціально-економічного розвитку.

Предметом дипломної роботи є теоретичні та практичні основи соціально-економічного розвитку в Україні в умовах сучасного інституційного забезпечення.

Мета дипломної роботи є дослідження інституційного забезпечення соціально-економічного розвитку України.

Предмет, об'єкт і мета дослідження зумовили необхідність постановки наступних завдань дипломній роботі:

- визначення методологічних основ інституціональної теорії аналізу соціально-економічного розвитку країни;
- дослідження неінституціонального підходу оцінки ефективності соціально-економічної політики держави;
- аналіз зарубіжного досвіду інституційного забезпечення розвитку країни;
- оцінка ефективності інститутів розвитку в сучасній економіці України;
- аналіз динаміки соціально-економічного розвитку в розрізі інституційних складових;
- проаналізовані інституціональні проблеми функціонування та розвитку національної економіки
- визначені інституціональні чинники формування конкурентного середовища в Україні.

Методологічна база дослідження представлено сукупністю прийомів і методів, що дозволили цілісно і в повному обсязі розкрити предмет і об'єкт дослідження, зокрема: ретроспективного аналізу, наукової абстракції, логічного та порівняльного аналізу, та ін.

Інформаційну базу дослідження склали наукові праці зарубіжних і вітчизняних вчених, наукові статті, монографії, електронні ресурси.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного дослідження інституційного забезпечення соціально - економічного розвитку України, можливо зробити наступні висновки.

Визначено методологічні основи інституціональної теорії аналізу соціально - економічного розвитку держави, а саме систематичне дослідження інститутів, що дозволяє пояснити різний історичний досвід економік і відповісти на питання про причини сучасних відмінностей у розвитку і функціонуванні різних економічних систем в умовах постіндустріальних трансформацій і глобалізації.

Задача дослідження неінституціонального підходу оцінки ефективності соціально - економічної політики держави, дозволила виявити, що обов'язковою умовою ефективної роботи ринку є точне визначення, або «специфікація» прав власності. Специфікація підштовхує до прийняття економічно найбільш ефективних рішень. Зворотне явище - «розмивання» прав власності - має місце тоді, коли вони неточно встановлені і погано захищені або підпадають під різного роду обмеження. Принциповий тезис нової інституціональної теорії полягає в тому, що специфікація прав власності не безкоштовна. Часом вона потребує великих витрат. Інституційні зміни розглядають як необхідну умову розвитку для країн з перехідною економікою. Їх міждисциплінарний характер нівелює однозначність методології нового інституціоналізму як спеціалізованого напрямку досліджень. Тому загальне твердження не вичерпне, оскільки обмежує здатність державного регулювання під час вироблення державної соціально - економічної політики як такої.

Аналіз зарубіжного досвіду інституціонального забезпечення розвитку країни на прикладі Європейського союзу засвідчив, що національна економіка залишається найбільш складним об'єктом державного управління. Особливостями функціонування інституційної системи ЄС є: сумісництво функцій різних інституцій при прийнятті рішень, поліцентричність

інституціональних структур, «розподілена лояльність» розподіл влад . Для стимулювання розвитку проблемних територій, велика увага приділялася створенню дієвого організаційно-інституційного забезпечення розвитку підприємницької діяльності на місцях.

Проведено оцінку ефективності інститутів розвитку в сучасній економіці України, зокрема сучасні інституційні трансформації, що відбуваються під впливом ендогенних та екзогенних чинників, є складними та багатоплановими перетвореннями, які не завжди призводять до підвищення інституційної ефективності економічних систем. Інституційне середовище України характеризується неоднорідністю його складових, що перебувають на різних етапах розвитку; асинхронністю їхнього функціонування; дискретністю перетворень, пов'язаних зі ступенем підготовленості суспільства до зміни звичних норм і правил. Підвищення інституційної ефективності соціально-економічної системи України детермінує необхідність підтримки та розвитку національних культурних цінностей, забезпечення соціального захисту населення та екологічної безпеки, ефективної протидії тінізації і криміналізації економіки та суспільства, переходу від неформальних до формально визнаних інституцій та створення умов для максимально ефективного їх функціонування, забезпечення ефективної діяльності органів державної влади та створення умов для формування і розвитку громадянського суспільства. При цьому розбудова нового інституційного середовища національної економіки повинна відбуватися з урахуванням принципу компліментарності (цілісності та взаємодоповнюваності) інституцій на основі визнання пріоритетності цілей сталого розвитку. Інституціональне середовище грає ключову роль у функціонуванні і розвитку національної економіки. Якщо це середовище має чітко розроблені і закріплені правила гри у вигляді формальних інститутів, наприклад, чітка визначеність і захищеність прав власності, то в такому середовищі відсутній інституціональний вакуум, що провокує розвиток опортуністичної поведінки і підвищує трансакційні витрати, що змушує

інституціональне середовище до реакції у відповідь у вигляді формування неформальних інститутів з власними формами захисту.

Аналіз динаміки соціально-економічного розвитку в розрізі інституційних складових показав, що за розвитком суспільно-політичних інституцій у 2015 р. Україна посіла 132 місце з 144 досліджуваних країн. При цьому спостерігається значне погіршення ситуації у сфері ефективності корпоративного управління, стрімке послаблення захисту інтересів акціонерів та інвесторів. Надзвичайно складною є ситуація, пов'язана із фаворитизмом в прийнятті рішень, марнотратністю державних витрат та тягарем державного регулювання (показники зменшились). Визначають низький рейтинг України за показником захисту прав власності, зумовлений корупцією в державних органах влади, можливостями для неформального впливу на судову владу, недосконалим законодавством тощо. За умов неієздатності інституцій централізованої командно-адміністративної системи господарювання в Україні відбулося руйнування загальносистемних універсальних інституцій, таких, як ділова етика, громадський контроль, а вивільнені ніші інституційної структури заповнилися неформальними тіньовими інституціями. Ознакою ефективності інституційного середовища конкурентної політики є результати оцінки структурних передумов конкуренції в економіці України. На розвиткові товарних ринків негативно позначилася загальносвітова тенденція до уповільнення темпів економічного зростання, пов'язана з невирішеністю проблеми усунення економічних диспропорцій, що спричинили світову фінансово-економічну кризу.

Проаналізована інституційні проблеми функціонування та розвитку національної економіки, а саме те що інституційна підтримка підприємництва в Україні та її регіонах, ґрунтуючись на досвіді розвинених країн світу, може істотно прискорити реформування вітчизняної економіки. Тому держава для прискорення інституційних перетворень повинна здійснювати не лише правове регулювання підприємницької діяльності. Основними напрямками завершення інституційних перетворень і стабілізації

економічного розвитку України можна вважати формування інституційного середовища, нових неформальних інститутів і підвищення конкурентоспроможності національної економіки. Проведене дослідження дало можливість з'ясувати, що низький рівень конкурентоспроможності економіки України залежить не тільки від макроекономічної нестабільності, досконалості законодавства тощо, а насамперед від низької якості конституційованих інституцій та соціально-економічних відносин.

Визначено інституціональні чинники формування конкурентного середовища в Україні. Одним із основних факторів підвищення конкурентоспроможності національної економіки внаслідок інституційних перетворень є розробка і впровадження заходів щодо ефективного управління системою освіти, яка є стратегічним ресурсом розвитку суспільства. Визначальним чинником сталого розвитку виступає розвиток людських ресурсів, який включає освіту, професійну підготовку та використання людського потенціалу для забезпечення соціального і економічного прогресу. Відповідний концептуальний підхід до інституційних перетворень передбачає передусім організацію системи інститутів економічних, а також соціальних відносин та під впливом нагляду держави і суспільства розробку правил поведінки і взаємодії між ними. Ключова роль при цьому відводиться державним і соціальним інституціям, що створюють інституціональні підвалини для сталого розвитку і підвищення конкурентоспроможності економіки України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бедрина Е. Введение в экономическую теорию / Е. Бедрина, О. Козлова, Т. Саламатова, А. Тонегин. - Екатеринбург УГТУ - УПИ, 2009. - 212с.
2. Веблен Т. Теория праздного класса / С.Г. Сорокиной; Общ. ред. В.В. Мотылевой. - М.: Прогресс, 1984. - 367 с.
3. Веблен Т. Почему экономика не является эволюционной наукой? // Экономический вестник Ростовского государственного университета. - 2006. Т. 4. № 2. С. 99 - 111.
4. Гэлбрейт Дж. Новое индустриальное общество. Избранное.- М.: Эксмо, 2008. - 1200 с.
5. Головкин М. В. К вопросу об эффективности институциональной среды малого предпринимательства / М. В. Головкин // «Экономические исследования». - 2011. - № 7 (11). - С. 1-16.
6. Волошенко В.В., Литвиненко Н.І. Сучасна організація ФПГ в Україні та перспективи її розвитку // Наукові, ДОНТУ. Серія: економіка. - Вип. 31- 3(117).- Донецьк, ДОННТУ, 2007. - С. 1-36.
7. Д. Норт. Институциональные изменения: рамки анализа [Текст] / Д. Норт // Вопросы экономики. - 2010. - №3. - С. 7 - 16.
8. Інституційний механізм сталого розвитку України в умовах відкритої економіки: монографія / [За заг. ред. доц. Запужляка В.М.]. - Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2011. - 248 с.
9. Еггертссон Т. Знания и теория институциональных изменений / Т. Еггертссон // Вопросы экономики. - 2011. - № 7. - С. 4 - 16.
10. Економічна теорія і державна політика України в перехідній економіці : навч. пос. Книга 1 / Ю. Бажал, В. Бакуменко, А. Бауманіс та інші; за заг.ред. І. Розпутенка та Б. Лессера. - К.: Вид-во «К.І.С.», 2004. - 202 с.

11. Економіка й організація інноваційної діяльності: Навч. посібник / А.І. Акмаєв, Б.Т. Кліяненко, О.П. Осика, Є.М. Ахромкін, І.А. Фесенко. - Луганськ: ІЕПД НАНУ, СНУ ім. В. Даля; Алчевськ: ДонДТУ, 2008. - С. 7-52
12. Нуреев Р.М. Институционализм: вчера, сегодня и завтра. - В кн.: Олейник А. Н. Институциональная экономика: Уч. пособие. - М.: ИНФРА-М, 2007. - С. 4-19.
13. Невмержицький Є.В. Корупція в Україні: причини, наслідки, механізми протидії: Монографія. - К.: КТН, 2008. - С. 45-63.
14. Інституційний механізм сталого розвитку України в умовах відкритої економіки: монографія / [За заг. ред. доц. Запужляка В.М.] - Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2011. - 248 с.
15. Інституціональна парадигма цивілізаційного розвитку: Монографія ; У 4 кн. / За ред. А. Ткача. - Запоріжжя : ГУ ЗІДМУ, 2007. -С. 14- 30
16. Качала Т.М. Институціоналізація економіки України: проблеми та перспективи: монографія у 2-х т., Т.1 / Т.М. Качала; Черк. держ технолог. універ. - Черкаси: ЧДТУ, 2011. -С. 30-50.
17. Коуз Р. Фирма, рынок и право / пер. с англ. Б.Пинскер; под. науч. ред. Р.Капелюшников. - М.: Новое издательство, 2007. –С. 224.
18. Корытцев М. А. Институциональный экономический анализ в контексте методологической проблематики экономической науки / М. А. Корытцев // Экономический вестник Ростовского государственного университета. - 2008. -С. 50-20.
19. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег. Серия: Классики экономической науки - XX век / Дж. М. Кейнс. - М.: Гелиос АРВ, 2002. - 352 с.
20. Лісовицький В.М. Історія економічних вчень: 3-тє вид. випр. та доп. Навч. пос. - К: Центр учбової літератури, 2009. –С. 240.
21. Нуреев Р.М. Институционализм: вчера, сегодня и завтра. - В кн.: Олейник А. Н. Институциональная экономика: Уч. пособие. – М.; ИНФРА-М, 2007. - С. 4-19.

22. Норт Дуглас. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики / пер. с англ. А. Н. Нестеренко; предисл. и науч. ред. Б. З. Мильнера. - М. : Фонд экономической книги "Начала", 1997. - С. 180.
23. Олейник А. Институциональная экономика: Учебник / Под общ. ред. А. Олейника. - М.: ИНФРА-М, 2005. - С. 3-25.
24. Офіційний сайт Єврокомісії [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://ec.europa.eu/regional_policy/cooperation/index_en.htm
25. Пітер Кньопфель, Корін Ларю, Фредерік Варон, Наталія Малишева. Аналіз і пілотаж публічної політики. - К.: Вищий інститут публічного управління Швейцарії, Алерта, 2010. –С. 424.
26. Про стимулювання розвитку регіонів: Закон України від 8 вересня 2005 р. № 2850 - IV [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg>
27. Сайт Європейської асоціації агенцій розвитку (EURADA. European Association of Development Agencies) [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.eurada.org/site/>
28. Санкова Л.В. Институциональный фон трансформации экономики России и проблемы его исследования // Институционализация воспроизводства рабочей силы. Межвуз. научн. сб. -Саратов, СГТУ, 2001.
29. Слава, С. Розвиток економічно проблемних територій: міжнародний досвід / С. Слава, Д. Амборський, І. Сегварі, М. Дацишин, 2014. –С. 144.
30. Стан корупції в Україні: Результати загальнонаціонального дослідження 2014 р. (скорочена версія). Травень 2014 р. / USAID. Management Systems International. Millennium Challenge Corporation. Київський міжнародний інститут соціології / www.action-msi.org.ua.
31. Структурні перетворення в Україні: передумови модернізації економіки / А. П. Павлюк, Д. С. Покришка [та ін.] ; за ред. Я. А. Жаліла. - К. : НІСД, 2012. -С. 50-140.

32. Стиглиц Дж. Информация и изменение парадигмы экономической теории / Дж. Стиглиц // ЭКОВЕСТ. - 2003. - № 3 (Вип. 3). - С. 336 - 421.
33. Стойко О. М. Структурні теорії інституційних змін / О.М. Стойко // Журнал “Держава і право” - 2009. - Вип. 46. - С. 578-581.
34. Вільна енциклопедія - [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://ru.wikipedia.org>
35. Ткач А. А. Інституціональна економіка. Нова інституціональна економічна теорія / А. А. Ткач. - К.: Центр навч. літ-ри, 2007. -С. 198-304.
36. Філіпповський В.М. Розвиток культури організацій в контексті запровадження міжнародних стандартів якості // Зб. наук. праць «Економіка. Менеджмент. Підприємництво». - Луганськ: СЛУ ім. В. Даля. 2007. № 18 (I). С. 114-127.
37. Шпикуляк О.Г. Інституції у розвитку та регулюванні аграрного ринку: [монографія] / Шпикуляк О.Г. К.: ННЦ ІАЕ, 2010. -С. 396.
38. Ostrom, Elinor. Governing the commons. The Evolution of institutions for collective action. – NY : Cambridge University Press, 1990. – 181 p.
39. Rhodes, R. A. W., Binder, Sarah A., Rockman Bert A. The Oxford handbook of political institutions; Oxford handbooks of political science (T. 2). – NY: Oxford University Press, 2006. – 816 p.
40. Steinmo, S. et al. (eds) Structuring politics. Historical institutionalism in comparative analysis. – NY: Cambridge University Press, 1992. – 703 p._20
41. Stigler, George J. The process and progress of economics / George J. Stigler // Nobel Memorial Lecture by Graduate School of Business, University of Chicago. – 8 December, 1982. – 20 p.
42. The new institution economics : a collection of articals from the Jurnal of institution & theoretical economics / introd.and ed. Eirik G.Furubotn and Rudolf Richter. – Tübingen : Mohr. 1991. – 372 p.
43. Weber, Max. Economy and Society. – Berkeley: University of California Press, 1978. – 1470 p.